

УДК 811.111'373.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-6>

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНА ТА ЕКСПРЕСИВНО-СТИЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ

PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH: SEMANTIC AND EXPRESSIVE AND STYLISTIC CLASSIFICATION

Базова В. І.,

orcid.org/0000-0002-0156-4196

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов і перекладу

Державного некомерційного підприємства

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено семантичну та експресивно-стилістичну класифікації фразеологізмів. Визначено, що в англійській мові фразеологічні одиниці виконують не лише номінативну, а й емоційно-експресивну функцію, що дозволяє мові бути більш образною та динамічною. Встановлено, що семантична класифікація ґрунтується на семантичних зв'язках між структурними компонентами фразеологічної одиниці. Слова, з яких складається фразеологічна одиниця, можуть бути більш або менш самостійними. У залежності від цього за семантичною класифікацією фразеологізми поділяються на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Схарактеризовано вищезазначені види фразеологізмів та описано особливості кожного з них. Встановлено, що фразеологічні зрощення – це цілісні фразеологічні одиниці, які неможливо роз'єднати на компоненти, і які виражають значення, що неможливо визначити зі значень їхніх складових частин. Фразеологічні єдності схарактеризовано як семантично цілісні словосполучення, які передають єдиний смисл, що впливає із значень їх складових частин. Фразеологічні сполучення дефініційовано як стійкі і семантично обмежені звороти та використовуються в живому спілкуванні як готові фразеологічні одиниці, а не як створені в процесі мовлення. Розглянуто поняття фразеологічних виразів, що характеризуються стійкими поєднаннями слів, однак вони не мають цілісного значення, тобто створюються з лексичних одиниць з вільним значенням. Вони використовуються як готові мовні одиниці з постійним лексичним складом і певною семантикою. До фразеологічних виразів відносять численні англійські прислів'я і приказки, крилаті вислови, що вживаються в прямому значенні і не мають образного алегоричного змісту.

Встановлено, що відповідно до експресивно-стилістичної класифікації розрізняють ідіоми та фразеологічні одиниці. Фразеологічні одиниці широкоживані в щоденному спілкуванні носіїв мови і складають основу мови. Вони позбавлені образності та метафоричності. Ідіоми мають яскраве стилістичне забарвлення та емоційна насиченість. Усі вищезазначені види фразеологізмів проілюстровано прикладами з англійських та українських джерел.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, ідіоми, фразеологічні сполучення, фразеологічні вирази.

The article studies the semantic and expressive and stylistic classification of phraseological units. It is determined that in English phraseological units perform not only a nominative, but also an emotional and expressive function, which allows the language to be more imaginative and dynamic. It is established that the semantic classification is based on the semantic connections between the components of a phraseological unit. The words that make up such a unit can be more or less independent. Depending on this, according to the semantic classification, phraseological units are divided into phraseological concretions, phraseological unities and phraseological collocations. The above-mentioned types of phraseological units are characterized and the features of each of them are described in the article. It is established that phraseological concretions are integral phraseological units that cannot be separated into components that express a meaning that cannot be determined from the meanings of their constituent parts. Phraseological unities are characterized as semantically integral word combinations that convey a single meaning that follows from the meanings of their constituent parts. Phraseological collocations are defined as stable and semantically limited phrases and are used in live communication as ready-made phraseological units, and not as created in the process of speech. The concept of phraseological expressions that are characterized by stable combinations of words, but they do not have an integral meaning, that is, they are created from lexical units with a

free meaning, is considered. They are used as ready-made language units with a constant lexical composition and a certain semantics. Phraseological expressions include numerous English proverbs and sayings that are used in a direct meaning and do not have a figurative allegorical content.

It has been established that according to the expressive and stylistic classification, phraseological units and idioms are distinguished. Phraseological units are used in everyday speech of native speakers and form the basis of language. They are devoid of imagery and metaphor. Idioms, on the contrary, are characterized by bright stylistic coloring, emotional richness, and they are not associated with the usual neutral style. All the above types of phraseological units are illustrated with examples from English and Ukrainian sources.

Key words: phraseological units, phraseological concretions, phraseological unities, idioms, phraseological collocations, phraseological expressions.

Постановка проблеми. Фразеологізми є важливою складовою будь-якої мови, оскільки вони збагачують її експресивність та стилістичну виразність. В англійській мові фразеологічні одиниці виконують не лише номінативну, а й емоційно-експресивну функцію, що дозволяє мові бути більш образною та динамічною. Дослідження фразеологізмів має значення не лише для лінгвістики, а й для міжкультурної комунікації, оскільки багато з них відображають національно-культурний колорит і можуть бути складними для перекладу. Фразеологічні одиниці в англійській мові відзначаються різноманітністю форм та значень, що зумовлює необхідність їх систематизації та класифікування. Класифікація – це система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні науковці активно досліджують різні аспекти фразеологізмів англійської мови. Дослідники студіюють проблему визначення та класифікування фразеологічних одиниць [2]; семантичні характеристики фразеологізмів [3]; особливості перекладу англійських фразеологізмів українською мовою [4; 5; 6; 7; 8]; а також фразеологізми з окремими компонентами, як-от: антропонімами [9; 10]; колоронімами [11; 12] тощо.

Мета статті полягає у вивченні та детальному аналізі класифікації фразеологічних одиниць англійської мови.

Виклад основного матеріалу. За визначенням А. П. Гищенко, фразеологізм є семантично цілісним словосполученням, яке відрізняється від інших сполучень слів та речень тим, що утворюється не за загальноприйнятими граматичними правилами поєднання слів у мовленні, а має фіксовану будову з притаманним йому лексичним складом і закладеним у ньому смислом [13, с. 203]. Фразеологізми бувають різноманітними за будовою і числом компонентів, з яких вони можуть складатися, не є фіксованим чи обмеженим. Нерідко фразеологізми описують прості поняття і тому можуть бути замінені одним словом, що виражає ту саму ідею. Лексичні одиниці, які складають фразеологізм, можуть бути семантично самостійними, або, навпаки, втрачати своє смислове значення у будові фразеологізму. Саме на цій ознаці ґрунтується класифікація для сучасного мовознавства класифікація фразеологічних одиниць, яку здебільшого використовують у своїх працях сучасні дослідники [7, с. 61–67]. Відповідно до неї, виокремлюють три типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

Фразеологічні зрощення – це цілісні фразеологічні одиниці, які неможливо роз'єднати на компоненти, і які виражають значення, що неможливо визначити зі значень їхніх складових частин. Такі фразеологізми є синтаксично і граматично одноцільними. Для прикладу: *to have a finger in something* – брати участь у чомусь [14, с. 457]; *one is too few, three too many* – і так біда, і так біда [14, с. 723]; *the old man of the sea* – надокучлива людина, людина, якої важко позбутися [14, с. 719]; *milk for babes* – щось легке для розуміння [14, с. 673]; *milk and water* – пуста, безглузда розмова [14, с. 673]. Фразеологічні зрощення також називають ідіомами. Іноді вони містять у своєму складі лексичні одиниці, що уже вийшли із вжитку, наприклад: *to cry havoc* – сіяти паніку, спустошення [14, с. 291] (*havoc* – застаріле слово, що означало «спустошення,

хаос»); *to run amok* – вийти з-під контролю, шаленіти [14, с. 852] (*amok* – старе запозичене слово, що означало «несамовитий напад»); *to be in apple-pie order* – бути в ідеальному порядку [14, с. 119] (*apple-pie order* – архаїчний вислів, значення якого не очевидно з окремих слів).

Фразеологічні єдності – це семантично цілісні словосполучення, які передають єдиний смисл, що випливає із значень їх складових частин. Розуміння змісту фразеологічної єдності пов'язане з розумінням сенсу її компонентів. Для прикладу: *to have a free hand* – мати повну свободу дії [14, с. 457]; *to have one's brains on ice* – зберігати льодяний спокій [14, с. 457]; *read people's hearts* – читати приховані, потаємні думки людей [14, с. 810]; *to recover one's spirits* – освоїтися, оправитися від ніяковості, знову розвеселитися [14, с. 813]; *one fool makes many* – дурість заразлива [14, с. 723]. Значення складових частин фразеологічної єдності підпорядковуються образному смислу усієї фразеологічної одиниці. Нерідко фразеологічні єдності отримують ознаки художньої образності, метафоричних та переносних значень. Так, можемо простежити метафоричність значення фразеологічної єдності *make one's blood boil* (дратувати, розлючувати когось) [14, с. 652], адже стан, коли закипає кров асоціюється з надзвичайним гнівом та обуренням.

До головних характерних рис фразеологічних єдностей належать наступні:

- образність значення (*to make oneself cheap* – знецінювати себе і не поважати себе, припускати фамільярне ставлення до себе [14, с. 653]; *more than meets the eye* – більше, ніж бачать очі і більш, ніж здається на перший погляд) [14, с. 679];

- складові частини фразеологічної єдності не можуть бути замінені синонімами (*milk is spilled* – нічого вже не зробиш [14, с. 678]; *to face the music* – відповідати за свої вчинки, зустріти критику [14, с. 673];

- емоційно-експресивне забарвлення (*to have a bee in one's bonnet* – мати нав'язливу ідею, бути одержимим думкою [14, с. 302]; *to make a mountain out of a molehill* – робити з мухи слона [14, с. 670]; *to have one's heart in one's mouth* – серце в п'яти пішло (дуже злякатися) [14, с. 304]; *to tear one's hair* – рвати на собі волосся (від розпачу, люті, хвилювання) [14, с. 830].

- наявність синонімів серед інших фразеологічних одиниць (*to kick the bucket* – віддати Богу душу, померти = *to pass away* (відійти у вічність); *to pull someone's leg* – жартувати, обманювати жартома = *to lead someone up the garden path* (вводити в оману); *to turn over a new leaf* – почати з чистого аркуша, змінитися на краще = *to make a fresh start* (почати все заново) [15].

Фразеологічні сполучення – фразеологічні сполучення це стійкі і семантично обмежені звороти та використовуються в живому спілкуванні як готові фразеологічні одиниці, а не як створені в процесі мовлення [16]. Складові частини фразеологічних сполучень зберігають своє значення, його можливо простежити у фразеологізмі. Смисл фразеологічної одиниці породжується зі значень його складових частин, що наближує цей тип фразеологізмів до звичайних словосполучень [10, с. 28].

На приклад фразеологічне сполучення *Pandora's box* – «скринька Пандори». “Pandora” – персонаж давньогрецької міфології, яка відкрила скриньку, випустивши у світ нещастя, “box” – скринька. Сполучення означає джерело великих проблем, наслідки якого важко передбачити. Значення зрозуміле через міфологічну історію, що дає основу для переносного сенсу. Сполучення *a dark horse* – «темна конячка» (людина з прихованими можливостями, несподіваний претендент). “Dark” – «темний, невідомий», “horse” – «кінь» (натяк на змагання, перегони). Вираз означає людину, про яку мало що відомо, але яка може здивувати своїми здібностями. Значення випливає із значень слів, але є сталим у мові [17].

Серед рис, притаманних фразеологічним сполученням виокремлюємо такі:

- варіативність фразеологічних сполучень [18, с. 113]: *to take a look at something* – кинути погляд на щось [15] або *to have a look at something* – подивитися на щось [15]; *to make a mistake* – зробити помилку [15] або *to commit a mistake* – зробити серйозну помилку [15];

– можливість заміни складових частин фразеологізму на синоніми: *to keep a secret* = *to hold a secret* – зберігати таємницю [15]; *to give permission* = *to grant permission* – дати дозвіл [15];

– можливість зміни позиції складових частин: *to pay careful attention to something* = *to pay attention carefully to something* – уважно звертати увагу на щось [15]; *to take great interest in something* = *to take an interest in something greatly* – дуже цікавитися чимось [15];

– відсутність синонімів серед інших фразеологічних одиниць: *to break silence* – порушити тишу [15]; *to bear responsibility* – нести відповідальність [15];

– обов'язковим є вільне вживання одного з компонентів і зв'язане вживання іншого: *to come to an agreement* – дійти згоди [15]: *come* (приходити) може вживатися вільно, а *to an agreement* має сталу форму; *to run a risk* – ризикувати: *run* (бігти, керувати) – вільне слово, а *a risk* – стійкий компонент фразеологізму.

Відтак, зміст складових частин фразеологічного сполучення можливо виокремити – отожд такі сполучення можуть бути розкладені на компоненти.

У мовознавчій науці також виокремлюють інший вид фразеологізмів, а саме фразеологічні вирази.

Фразеологічні вирази є стійкими поєднаннями слів, однак вони не мають цілісного значення, тобто створюються з лексичних одиниць з вільним значенням. Фразеологічні вирази слугують готовими мовними одиницями зі стійким складом і конкретним семантичним навантаженням. Іншою важливою особливістю фразеологічних виразів є те, що багато з них вважаються завершеними реченнями, а не сполученнями слів. [18, с. 113].

Фразеологічні вирази включають до свого складу приказки, прислів'я, крилаті вирази, які використовуються не у переносному, а у прямому значенні: *once or twice* – декілька разів [14, с. 722]; *one cannot make a silk purse out of a sow's ear* – батога з піску не сплетеш [14, с. 723]; *one law for the rich, and another for the poor* – для багатих один закон, а для бідних – інший [14, с. 723]; *one lie makes many* – одна брехня тягне за собою другу [14, с. 723]; *fool when he is silent is counted wise* – дурний як мовчить, то за мудрого сходить [14, с. 348].

На додаток до семантичної класифікації у мовознавстві ще зустрічається експресивно-стилістична типологія фразеологізмів. Відповідно до неї розрізняють ідіоми і фразеологічні одиниці.

Фразеологічні одиниці є висловлюваннями, які використовуються у щоденному спілкуванні носіїв мови, вони є важливою частиною лексичного складу кожної мови. Наприклад: *natural law* – закон природи [14, с. 687]; *never fear* – не хвилюйтеся [14, с. 690]; *news of the town* – міські плітки [14, с. 692]; *not worth a bean* – нічого не вартий [14, с. 708]; *off and on* – час від часу [14, с. 712]; Для таких одиниць не характерні метафоричні чи образні значення. Фразеологічні одиниці регулярно повторюються у певних контекстах та ситуаціях спілкування.

До іншої групи належать саме ідіоми, або ідіоматичні словосполучення. Варто зазначити, що ідіоматичність – це рівень пов'язаності смислу фразеологізму зі значеннями її складових частин [19, с. 19].

Ідіомам притаманне виразне стилістичне забарвлення, емоційна насиченість. Значення ідіоми неможливо буквально зрозуміти зі значень її складових частин. Зазвичай у мові присутні синонімічні способи вираження значення ідіоми, але у нейтральному стилі без емоційно-стилістичного забарвлення. Поєднання компонентів в ідіомі часто буває особливим, незвичним, непритаманним для звичайного спілкування [20, с. 225]. Наприклад: *foremost dog catches the hare* – хто пізно ходить, той сам собі шкодить; *ранні пташки росу п'ють* [14, с. 351]; *from the tender nail* – з юнацьких років, з ранньої молодості [14, с. 364]; *to hit the nail on the head* – потрапити в точку [14, с. 390]; *to burn the midnight oil* – працювати до пізньої ночі [14, с. 211]; *to cry over spilled milk* – плакати над розлитим молоком (жалкувати за тим, що сталося, але вже не можна виправити) [14, с. 303]; *to let the cat out of the bag* – викрити секрет [14, с. 560]. Іноді для розуміння ідіоми необхідно знати історію її походження, наприклад: *as old as Adam's rib* – дуже старий; старий, як світ [14, с. 716].

Висновки. Отже, фразеологізми зазвичай складаються з декількох компонентів, але синтаксично утворюють один член речення. У сучасній лінгвістичній науці присутні різноманітні підходи до класифікації фразеологічних одиниць, зважаючи на їхню складну природу. Найпоширенішими серед учених-мовознавців вважаються семантична та експресивно-стилістична типології. За семантичною класифікацією, фразеологізми поділяють на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Відповідно до експресивно-стилістичної класифікації, фразеологізми диференціюються на фразеологічні одиниці та ідіоми. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаємо у дослідженні вживання фразеологічних одиниць в художній літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Класифікація. *Словник української мови*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=Класифікація> (дата звернення: 15.01.2025).
2. Кравцова І. І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. № 20 (2). С. 29–32.
3. Нагорна О. О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів (на матеріалі британського варіанту англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2008.
4. Дуброва А. С., Трофімчук В. М. Дослідження особливостей перекладу англійських фразеологізмів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 74. С. 209–212.
5. Смаглій В. М. Аналіз особливостей англійських фразеологізмів і їхнього перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. № 17 (2). С. 76–78.
6. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Філологічна*. 2013. № 36. С. 317–318.
7. Хайдарі Н. І. Шляхи відтворення фразеологічних одиниць роману О. С. Забужко «Музей покинутих секретів» в англійському перекладі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2020. №. 41. С. 61–67.
8. Хайдарі Н. І., Мірошник С. О., Грицан А. А. Необразний переклад ідіом (на матеріалі книг із циклу «Хроніки Нарнії»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 57. С. 211–214.
9. Єрмоменко С. В., Раєвська І. В. Переклад англійських фразеологізмів з антропонімічним компонентом українською мовою у фразеологічному словнику. *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries: Collective monograph*. Т. 1. С. 156–172.
10. Щербакова Н. В. Фразеологізми з назвами людей у лексичному наповненні: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 195 с.
11. Базова В. І. Фразеологічні одиниці з компонентом-колонімом в англійській мові: лінгвокультурний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024. № 68. С. 8–11.
12. Давидович М. С., Ковальчук І. С. Значення та роль колоніміїв у фразеологічному фонді англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. № 31 (3). С. 35–37.
13. Грищенко А. П. Фразеологія. Сучасна українська літературна мова. Київ, 2002. С. 203.
14. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ, 2005. 1056 с.
15. Common English Idioms. URL: <http://www.eslcafe.com/idioms/id-mngs.html> (дата звернення: 24.01.2025).
16. Федорова Ю. М. Фразеологізація значень присвійних прикметників у сучасній українській мові. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 255 с. URL: http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/43431/Fedorova_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 31.01.2025).
17. Електронний словник англійської мови URL: <http://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 23.01.2025).
18. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної англійської мови: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
19. Фещенко Ю. І. Ідіоматичний простір “Homo Socialis” у сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та комунікативно-функціональний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2007. 20 с.
20. Correlli L. Idioms: Piece of Cake or Hard Nut to Crack? URL: <http://www.omniglot.com/language/articles/idioms.htm> (дата звернення: 30.01.2025).